

Отзиви и рецензии

С ТРЕВОГА ЗА БЕДНИТЕ ИМИГРАНТИ В ЕВРОПА И БЪЛГАРСКАТА ГЕОГРАФСКА НАУКА

отзив за статията „Европейските имиграционни „гета“ – необратимата промяна в градската жизнена среда на Европа“ с автор Георги Бърдаров, публикувана в Годишника на СУ „Св. Климент Охридски“, Геолого-Географски факултет, кн. 2 – География, т. 103, 2012, стр. 239-256.

Темата, която авторът предлага, е новаторска и затова желанието му да представи ролята на имиграцията в развитието на градската жизнена среда в Европа трябва да бъде оценено положително. Внимателният прочит на статията обаче предизвиква читателското разочарование. Броят на неточностите, несъвършенствата и съществените пропуски в нея превишава всякакви общоприети норми за допустими структурни, технически и друг вид недостатъци в една научна публикация. Затова би било нечестно спрямо географската наука и географското познание в България, ако тази статия бъде подмината без рационална критична оценка.

След прочита на целия текст читателят остава с впечатление за сериозни отклонения между съдържание и заглавие. От заглавието е ясно, че статията има абмисията да представи имиграционните „гета“ в Европа. По-обширна информация, свързана с въпроси, доближаващи се до така формулирания проблем, се съдържа в двете страници, посветени на няколко имигрантски квартали в Лондон (стр. 250–252). С подобна чест е удостоен също Париж (между другото са споменати и марсилските предградия), но не под формата на научен анализ, а журналистически коментар (стр. 252–254). Няколко изречения се споменават във връзка с турските квартали в градовете на Германия (поместени на стр. 248). Всичко това може да се събере в по-малко от 1/3 от общия обем на текста. Имайки предвид това и предвид тематичното съдържание на останалите части на статията, имаме основание да твърдим, че в далеч по-голяма степен тя би отговаряла на заглавие „Необратимата имиграция от Латинска Америка, Азия и Африка в избрани западноевропейски страни“ и в далеч по-малка степен в „градската жизнена среда на Европа“ или в „европейските имиграционни „гета“.

Присъствието в заглавието на рядко използвания в българската научна географска литература термин „гето“ (изписван от автора винаги в кавички), за разлика от тази в Западна Европа и особено в САЩ, задължава към старателно и отговорно отношение към неговото дефиниране. Любопитно е, че на общо 16 страници текст терминът „гето“ е споменат едва в няколко изречения (точно 3 пъти!), събрани в един абзац, разположен на стр. 242–243. Навсякъде се говори за квартали, райони, предградия. Авторът не смята за нужно да проучи произхода на термина „гето“ (от итал. *getto*), възникнал във връзка с принудителното заселване на еврейското население на Венеция в обособен квартал на града през Средновековието. „С течение на времето с този термин започват да се наричат еврейските квартали, възникващи в Западна Европа – най-напред доброволно, а на по-късен етап принудително“¹. По време на Втората световна война еврейски гета, изолирани от останалите части на града, са създавани от хитлеристите, което имало за цел да улесни акциите, насочени към цялостното изстребление на евреите. Дали кварталите, за които авторът говори в своята статия, са принудително създадени от властите в съответните градове, или спонтанно формирани? В две съвременни европейски столици има актуални примери за изолиране на ромско население от останалата част на града чрез изграждане на бетонни стени, но авторът не споменава за това. Предвид историческите особености на понятието гето най-големият пропуск на статията е този, че в нея няма нито дума за еврейските квартали, съществували в различни исторически периоди във Венеция, Солун, Одеса, Варшава, Лодз, Краков, Будапеща, Букурещ, Виена, Париж, Франкфурт на Майн и много други европейски градове, създали неповторима жизнена и урбанистична среда, запазена на места и до наши дни. Именно тези въпроси са далеч по-подходящ историко-географски материал за изложението, отколкото използваната като „пълнеж“ компилация от научни и научно-популярни факти за: обезлюдяването на Мелник и Копривщица в първата половина на ХХ в. (стр. 240), колонизацията на Новия свят, търговията с роби, поименно изброените диктаторски режими в някои африкански и азиатски страни (стр. 240–241), плана „Маршал“ и геополитическата обстановка в окупираните немски земи след Втората световна война (стр. 247).

Авторът извежда следните критерии за „гетата“ (англ.) !!!, „бидонвилите“ (фр.) и „фавелите“ (исп.), поместени на стр. 243: „представляват част от града, в която живеят представители на дадена малцинствена група. Обикновено се свързва с бедност, мръсотия, престъпност и липса на градска инфраструктура“. На това определение напълно отговарят ромските квартали в България, Сърбия, Румъния, Словакия и в други европейски страни, за които в текста не става дума. Авторът не е включил тези квартали в предмета на своето изследване вероятно защото те не отговарят на допълнението, обръкващо и без това мъглявата негова концепция за гетата, че „при всички положения става дума за засебени части на градовете, заселени компактно с алжирски, марокански, индийски, бенгалски, турски или смесени афро-азиатски общности“, макар и в текста да споменава за латиноамерикански, гръцки и полски квартали, за имигранти от

¹ Encyclopedia Historia, Kraków, Greg, 2007, стр. 149.

Румъния, България, Албания, Босна и Херцеговина и др., които са различни от „афро-азиатски“ общности.

В общ план, за статията са характерни: неясна методологична концепция, хаотична структура, липса на логическа последователност и придържане към единна линия на изложение. Буди недоумение защо една обемна публикация не е поделена на самостоятелни раздели, което би допринесло за това читателят да бъде по-надеждно ориентиран в текста.

По същество изложението започва от стр. 242. След коментара за ситуацията с имигрантите в Швейцария авторът „вмъква“ точно по едно изречение за имигрантите в Австрия и Италия, за да се спре, по неясна методологическа логика, на иначе любопитния теоретичен въпрос за „имиграционната урбанистика“ (стр. 245). На следващите страници последователно е представена обстановката в Испания, Германия, Великобритания и Франция. Между информацията за имигрантските тенденции в Германия и Великобритания, отново на неподходящо място са „вмъкнати“ 11 реда, припомнящи на научния читател тривиални постулати като „нормалното явление“ за началото на ХХІ в. – „в големите градове навсякъде по света хората са от различни раси, етноси и религиозни групи“; големите градове са „носители на глобализацията“ и „космополитни центрове на новото време“ (стр. 248–249).

В заключителната част на текста – от края на 254 до 256 стр., не се споменава нито дума за проблемите и перспективите пред градските „гета“ или „квартали“ в Европа. За сметка на това са нахвърляни разсъждения от общо-философски характер, свои и чужди, за отношението на европейците към имигрантите. Напълно обаче се присъединяваме към тревожните и хуманни призови за толерантност и взаимоуважение между народите, които авторът застъпва в края на своята статия. Сложен за проумяване е ангажиментът на автора към отговорността „към това, което сме причинили“ на неевропейците, визирайки причиненото от европейците в земите на днешните имигранти „в епохата на индустриализацията и колонизацията“ (стр. 256). Абсурдно звучат от името на български автор разкаяния по повод колонизацията.

Освен споменатите структурно-методологични слабости, както и хаоса по отношение на използваните глаголни времена (кратка справка – цитати), текстът разкрива системни проблеми от областта на фразеологията, синтаксиса, пунктуацията и граматиката на българския език. Най-голямо разочарование, разбира се, предизвиква неумелото боравене с научния стил и смесването му с журналистически, на места с научнопопулярен, на трети с публицистичен, на други – с разговорен и дори жаргонен език.

Примери за непрецизно използване на научна терминология: „през последните **двайсетина** години“ (стр. 240); „процентите може и да не са много, но ръста за десетина години е впечатляващ“ (стр. 241); „потресаващата мизерия в огромни ареали“ (стр. 241); „чисто естествения прираст“ (стр. 243); „Тази разлика от около 17 човека на хиляда е много“ (стр. 243); „около 8,9 %“ (стр. 249–250); „Някои от данните в табл. 1 са изненадващи“ (стр. 243); „Тези 22 % за една неколониялна държава като Швейцария са много“ (стр. 243); „Имигрантските предградия и квартали се отличават с по-малко образование, здравеопазване и сигурност...“ (стр. 245); От изречението, което звучи неподходящо за начало на абзац, още повече, че няма логическа връзка с предходния – „Процесът ще

се задълбочава, тъй като демографският натиск към Европа ще е двупосочен – механичен и естествен“, става ясно, че авторът предлага нови, непознати на демографията понятия – „механичен“ и „естествен“ „демографски натиск“ (стр. 243).

Примери за научнопопулярен стил: „Лондон и Париж възстановяват миналата си средновековна слава“ (стр. 240); „впечатляващите 3,4 млн.“ (стр. 240); „ужаса, наречен Хитлерова Германия“ (стр. 246); „един от символите на немската мощ – националният им отбор по футбол“ (стр. 246); „гръцката уличка е ярък представител на космополитния Лондон“ (стр. 250); „можем да приведем и още малко статистика“ (стр. 250); „най-пъстрото имигрантско гнездо на града“ (стр. 250); „едно от чудесата на испанската архитектура“ (стр. 246) – това „чудо“ (построеният през Средновековието дворец Алхамбра), разположено на територията на съвременната испанска държава, всъщност не е образец на испанската, а на архитектурата на маврите и техният стил мудехар.

Примери за изречения, характерни за стилистиката на журналистически репортаж: „На 27 октомври, четвъртък, десетина гимназисти, деца на имигранти, играели футбол в предградията Clichy-sous-Bois, когато дошла полицията и започнала да проверява личните им карти. Децата се уплашили и побягнали, като се скрили в трафопост... Оказало се, че в тях няма нито оръжие, нито наркотици.“ (стр. 253–254) **или спомени на очевидец:** „В неделя провокациите прерастнаха в насилие, когато стаята за женски молитви в de Bousquets беше обгазена от полицията. Докато хората излизаха навън, полицията крещеше на жените обидни думи“ (стр. 254).

Примери за разговорен език, примесен на места с жаргон: „отлични природни ресурси и суровини“ (стр. 247); „200 джамии, но само с 4 минарета“ (стр. 244); „референдумът отхвърли новите минарета...“ (стр. 244–245); „десетте процента на Австрия“ (стр. 245); „Най-големите имигрантски общности – индийската и бенгалската, **си имат засебени** части на Лондон...“ (стр. 251); „... **животът, изнесен на улицата с прането**, продажбата на плодове, зеленчуци, дрехи, евтини украшения и бижута...“ (стр. 251); „Но това не е толкова **странно...**“ (начало на изречение, отварящо нов абзац, стр. 251); „**Сякаш е логично** от него да започне...“ (начало на изречение, стр. 250); „**Разглеждал съм снимки** от Малката Индия...“ (стр. 251); „Много по-лесна е адаптацията, ако имаш близки и познати, които да те подпомогнат в началото“ (стр. 252); „предградията **почва** да гори“ (стр. 254); „демографската криза в Европа, от която няма изгледи скоро да излезем“ (стр. 254); „Като **финал** можем да отбележим...“ (стр. 256); „мръсотия“ (стр. 253); „боклуците“ (стр. 245); „Щатите“ (стр. 247); „Ситито“ (стр. 250); „юговойната“ (стр. 255); „Евросъюза“ (стр. 256) или само „съюза“ – веднъж с главна („Съюза“) и веднъж с малка буква („съюза“) – и в двата случая на стр. 244 ... и т.н.

Отделни фрагменти от текста могат да бъдат обособени в самостоятелна рубрика „куриози“. На стр. 246 четем информация за четирима футболисти, наречени „чужденци“, „състезаващи се“ за германския национален отбор („... етническият турчин Мехмет Шол (баща турчин, майка германка), тъмнокожият ганаец Джером Боатенг, етническият нигериец Денис Аого, тъмнокожият бразилец Какау...“). Тази информация е безспорно любопитна, но не особено под-

ходяща за научно издание. Най-вече заради това, че представените данни не са изцяло коректни. Първо, единият от споменатите „чужденци“ – Мехмет Шол, отдавна не е състезател на националния отбор на Германия, второ, след като има майка германка и баща турчин няма как да е просто „етнически турчин“. Подобно на Боатенг и Аого, произходът му може да се формулира чрез елементарното понятие „лице от смесен брак“.

„Контрастът е наистина впечатляващ – от модерно облечените юпити до обилието от сари и тюрбани; От уханието на чай и яйца с бекон до коктейла от миризми, включващ къри, лют пипер, чапати, гхи, корма, тамаринд“ (стр. 252). Цитатът се отнася до жизнената среда на ул. „Brick Lane“ в Лондон. Не е ясно с помощта на какъв метод авторът е достигнал до тежката задача да разграничи и дефинира съставките на „коктейла от миризми“ – дали има солидни познания по екзотични подправки със сложни наименования, които е приложил по време на собствено теренно изследване, или е ползвал източник, който не е посочил.

Читателят е принуден да чете цели обширни фрагменти от текста по няколко пъти, за да получи шанс да открие следи от научна аргументация. В определени случаи усилията му остават напразни. Според автора „Испания не е типичната за целта (*никъде не формулирана – б.а.*) на статията страна“, поради което той не смята за нужно да проучи имиграцията (общо за страната 5,4 млн. – 2008 г.) в съвременните испански градове (стр. 246). Причината – продължителното общо 781 г. мавърско присъствие в далечната нам средновековна епоха. Не се споменава, че след окончателното изтласкване на маврите от Реконкистата в 1492 г. почти всички мюсюлмани постепенно са изгонени от територията на днешна Испания или избити. Това са били събития с фундаментални демографски и културни последствия за развитието на испанските градове. Архитектурното наследство на маврите се определя като „тези исторически причини“, поради които е „трудно да отделим съвременните промени в архитектурата на испанските градове под влияние на миграциите“. Дали обаче днешните имигранти от Северна Африка (оставяме на страна напълно игнорираните латиноамериканци – еквадорци, колумбийци и др.) не променят жизнената среда на десетки испански градове в края на ХХ – началото на ХХІ в.? Може би начинът на живот на тези предимно бедни хора е идентичен до този на всемогъщите мавърски халифи и емири от Средновековието, финансирали изграждането на редица архитектурни паметници, може би те възпроизвеждат същия тип градска култура и среда (спрямо маврите – от една страна, от друга – спрямо днешните испанци), която да не можем да разграничим?

Не са малко и фактологичните грешки, в т.ч. от географско естество. В бележката под линия на стр. 244 е направен безуспешен опит за аргументиране на присъствието на Швейцария в таблицата със заглавие „Граждани на страни от ЕС с чуждестранен произход за 2008 г.“². Въпреки че „Официално Швейцария не е част от ЕС“, авторът я приема за „неотменна част“ от него поради „многобройните митнически, икономически и гранични споразумения“, което повтаря вече казаното на стр. 243. Швейцария е член на Европейската асоциация за свободна търговия и Шенгенското споразумение, добре известни са мно-

² Замяната на „ЕС“ със „Западна Европа“ би била оптимално решение.

гобройните връзки със съседните ѝ страни, членки на ЕС, но подобни конфузни интерпретации нямат място в една научна публикация. Още повече, ЕС има подписани или влезли в сила най-разнообразни споразумения с Турция, Норвегия, Украйна, Сърбия, Косово, Македония, Калининградска област на Руската федерация, Алжир, Мароко, Азербайджан, Грузия и други страни, повече или по-малко обвързани с ЕС, но това далеч не ги прави неотменна част от въпросната организация.

Подобавашо присъствие в статията има темата за колониализма. На стр. 243 и 244 Швейцария е представена като „неколониална държава“. Като частично колониална държава е определена Испания (стр. 245). Невярно се твърди: „В другите части на света“ тя „има малко колонии – Екваториална Гвинея и Западна Сахара в Африка...“; в едно изречение преди това правилно се посочва, че повечето държави в Централна и Южна Америка са „бивши“ испански колонии. На стр. 245 четем: „В Италия, поради липса на колонии, имигрантите са преобладаващо от Източна Европа, най-вече от Румъния и България“. Съвсем правилно е, че Италия няма колонии, но по отношение на структурата на имигрантите в тази страна авторът не е достатъчно добре информиран. Статистическите данни потвърждават, че най-многобройните имигранти от Източна Европа са румънците, но след тях се нареждат албанците и украинците, а не българите.

На стр. 246 се твърди, че Севиля, Гранада, Малага, Кадис и Уелва са градове, близки до Средиземноморското крайбрежие. Севиля и Гранада несъмнено се намират в близост до Средиземноморското крайбрежие на Испания, Уелва е локализирана в устието на р. Тинто, но всеки, който умее да ползва географската карта на тази страна, може да засвидетелства, че Малага и Кадис са разположени на самото крайбрежие.

Други фиволности, този път от областта на историческата география, са концентрирани в предходното изречение, на същата стр. 245. Твърди се, че в Австрия „преобладаващо имигрантите са от исторически свързаните със страната земи на Албания, Босна и Херцеговина“. Сериозните исторически връзки между Босна и Херцеговина и Австрия се изчерпват с 40-годишния (1878–1918 г.) период на хабсбургска окупация на тази част от Балканите (днес самостоятелна страна), който далеч не е причината за наличие на съвременна имигрантска общност от Босна и Херцеговина, още повече – тази общност не е най-многобройна от републиките на бивша Югославия. За исторически връзки между Австрия и Албания, които са оказали някакъв специален стимул върху днешната албанска имиграция в тази страна, сериозният читател научава за първи път от статията на Г. Бърдаров.

Слаба страна е познаването на литературата по темата. Приложеният списък съдържа едва 7 заглавия и 3 некоректно посочени „Интернет източници“, каквито „Eurostat“ и „European Union Immigration“ със сигурност не са, а третият „източник“ („london.gov.uk“) е посочен с непълен уеб адрес.

Критични бележки заслужават таблицата и трите фигури, поместени в текста. Поместеният надпис под фиг. 3, представляваща снимка с неизвестно авторство, самото присъствие на която в научна географска статия може да се определи като недоразумение, е „Улица Брик Лейн“ (стр. 252). На нея читателят вижда единствено снимка на част от тухлена стена, върху която има двуезичен надпис, но не „улица“. Надписите и обозначенията на графиките са

на английски език. Това не само придава известна екзотика на българоезичната публикация, но и настоятелно поставя въпроса за авторството на графиките. От уточнението под първата фигура („Източник: „Eurostat, US Census Bureau“) и под втората („Eurostat“) читателят е оставен да гадае между най-малко две опции: данните са получени от публикации на тези организации, а графиките – изработени от автора, втора опция – те са изработени, например, от Евростат?

Фигура 1, на стр. 242, е със заглавие „ – recent increase in immigration to the EU and the US“, разминаващо се в някои детайли от надписа под графиката – „Имиграция към ЕС и САЩ за периода 2000–2004 г.“. Англоезичният вариант е по-коректен, тъй като не подава грешна информация за периода, докато българоезичният заблуждава читателя, че данните се отнасят за 4-годишен период (2000–2004). От самата графика е видно, че са представени промени в коефициента на имиграция към САЩ и ЕС за 1960–1969, 1970–1979, 1990–1999 и 2000–2004 г.

Фигура 2 е преведена на български език също с известно разминаване между англоезичното заглавие („Population of German territories 1800–2000“) и по-детайлното българоезично „Население на Германия и изменения в броя на чужденците граждани на Германия или имащи чужд матерен език (1800–2000 г.)“ – стр. 249. При положение, че авторът разполага с данни за населението на Германия с чужд майчин (**не „матерен“!**) език единствено за периода между 1975 и 2000 г., е необяснимо защо се ангажира с поместването им в една графика заедно с данни за общия брой на населението за далеч по-дълъг, 200-годишен период. Липсва база за съпоставимост, което е предпоставка за погрешни исторически интерпретации (и) на този проблем. В исторически план, до 1918 г. в Германската империя (Прусия) и Източна Прусия, живеят няколко десетки езикови малцинствени групи (според майчиния език). В този период, в двете територии броят на най-многобройната от тях – полската, възлиза на приблизително 3,5 млн.

Представените недостатъци – научно-теоретични, структурни, понятийно-терминологични, логически, стилистични, езикови, фактологически, технически и т.н., са достатъчно представителна извадка за нивото и приложимостта на статията „Европейските имиграционни „гета“ – необратимата промяна в градската жизнена среда на Европа“. Налага се уточнението, че тази извадка не е изчерпателна.

С тревога за кондицията на българската география, в частност географията на населението и селищата, изразяваме своето недоумение относно критериите, по които статия с такова „качество“ е била препоръчана и приета за публикуване в академично издание.

Валентин Михайлов